

**QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI LOGISTIKASINI
RIVOJLANTIRISH ASOSIDA KICHIK BIZNESNING BARQAROR
RIVOJLANISH MEXANIZMLARI**

Asqaraliyev Saidali Raxmonaliyevich

Namangan davlat universiteti Yashil iqtisodiyot va

barqaror biznes kafedrasida stajyor o'qituvchisi

saidali.asqaraliyev1990@gmail.com

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0005-0015-6093>

**МЕХАНИЗМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА,
ОСНОВАННЫЕ НА РАЗВИТИИ ЛОГИСТИКИ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ**

Аннотация. В данной научной статье будет проведен комплексный анализ механизмов обеспечения устойчивого развития субъектов малого бизнеса через развитие логистики сельскохозяйственной продукции в Узбекистане. В данной научной статье будет проведен комплексный анализ механизмов обеспечения устойчивого развития субъектов малого бизнеса через развитие логистики сельскохозяйственной продукции в Узбекистане. В исследовании изучается эффективность процессов выращивания, хранения, транспортировки, переработки и реализации сельскохозяйственной продукции с точки зрения ее влияния на деятельность малого бизнеса. В работе был проведен сравнительный и систематический анализ на основе данных агентства статистики Республики Узбекистан, индекса эффективности логистики Всемирного банка (LPI), ФАО и ОЭСР за период 2017-2025 годы.

**MECHANISMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMALL
BUSINESSES BASED ON THE DEVELOPMENT OF LOGISTICS OF
AGRICULTURAL PRODUCTS**

Abstract. In this scientific article, a comprehensive analysis of the mechanisms for ensuring the sustainable development of small business entities through the development of agricultural products logistics in Uzbekistan is carried out. In this scientific article, a comprehensive analysis of the mechanisms for ensuring the sustainable development of small business entities through the development of agricultural products logistics in Uzbekistan is carried out. The study examines the effectiveness of agricultural production, storage, transportation, processing and realization processes in terms of the point of impact on small business activities. The

work carried out a comparative and systematic analysis based on data from the statistical agency of the Republic of Uzbekistan, the Logistics Performance Index of the World Bank (LPI), FAO and OECD between 2017 and 2025.

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasini rivojlantirish orqali kichik biznes subyektlarining barqaror rivojlanishini ta'minlash mexanizmlari kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish, saqlash, tashish, qayta ishlash va realizatsiya qilish jarayonlarining samaradorligi kichik biznes faoliyatiga ta'siri nuqtayi nazaridan o'rganiladi. Ishda 2017–2025 yillar oralig'idagi O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Jahon bankining Logistics Performance Index (LPI), FAO va OECD ma'lumotlari asosida qiyosiy va tizimli tahlil o'tkazilgan.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi logistikasi, agrologistika, kichik biznes, barqaror rivojlanish, logistika infratuzilmasi, ta'minot zanjiri, LPI indeksi, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, institutsional mexanizmlar, O'zbekiston iqtisodiyoti

Kirish. Qishloq xo'jaligi O'zbekiston iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan bo'lib, 2024-yilda yalpi ichki mahsulotdagi ulushi ~50% atofida va band aholining ~25% dan ko'prog'ini tashkil qiladi. Asosiy hosil — g'alla (~9 mln tonna), paxta (~3 mln tonna), sabzavot va poliz (16 mln tonna) hamda meva (5 mln tonna) yetishtirish hisobiga qamrab olinadi¹. Shu bilan birga, maishiy dehqonlardan tortib kichik fermer xo'jaliklarigacha bo'lgan kichik biznes subyektlari tarmoqning asosiy qismi sanaladi. Ular qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlashda hamkorlikda ishtirok etib, mahalliy va xorijiy bozorlar bilan bog'liqdir.

Agrologistika sohasi – qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishdan iste'molchiga yetib borishgacha bo'lgan zanjirda saqlash, tashish, qayta ishlash va tarqatish funksiyalarini o'z ichiga oladi. Masalan, Kiladze ta'kidlaganidek, tipik agrologistika zanjiri qishloq xo'jaligi xomashyosi manbalaridan yig'ish, saqlash, chuqur qayta ishlash, tovar holiga keltirish, tarqatish va iste'molgacha bo'lgan bosqichlarni o'z ichiga oladi². Zamonamizda logistika va ta'minot zanjiri samaradorligini oshirish kichik fermer va dehqonchilik tarmoqlarini kengaytirish uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda. Lekin O'zbekiston sharoitida logistika infratuzilmasi yo'qoligiga bog'liq muammolar mavjud. Mamlakat logistika samaradorligi reytingida 2016-yilda 118-o'rinni egallab, 2018-yilda 99-o'ringa chiqdi (World Bank LPI). Hozirgi tadqiqotning maqsadi – agrologistika infratuzilmasini rivojlantirish orqali kichik biznesning barqaror rivojlanishini ta'minlash mexanizmlarini ilmiy-tahliliy o'rganish. Bu maqsadda PF-60 Farmoni, xalqaro

¹ trade.gov

² revistaespacios.com

tashkilotlarning tavsiyalari, soha statistikasi va adabiyotlari asosida tahlil olib borildi. Tadqiqot IMRAD strukturasi muvofiq, ya'ni Kirish – Metodlar – Natijalar – Muhokama bo'limlarini o'z ichiga oladi.

Metodologiya. Ushbu ishda asosan adabiyot tahlili va hujjatlarni o'rganishga asoslangan. Rivojlanayotgan mamlakatlarda agrologistika tizimini o'rganish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar, O'zbekiston Respublikasining strategik hujjatlari (PF-60 Farmoni), shuningdek stat.uz, Jahon banki LPI va FAO hamda OECD kabi manbalar tahlil qilindi. Tajribaviy tadqiqot o'rniga mavjud primeryallar va rasmiy ma'lumotlar asosida qayd etilgan tendensiyalar, iqtisodiy ko'rsatkichlar va siyosat hujjatlari) mantiqiy tahlil qilindi. Xususan, SWOT (i,ko'rin) va PESTLE (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, huquqiy, ekologik) tahlillari o'tkazilib, qishloq xo'jaligi logistikasini rivojlantirish kichik biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlariga qanday ta'sir ko'rsatayotgani aniqlangan

Natijalar. Qishloq xo'jaligi infratuzilmasi va logistikasining holati: So'nggi yillarda O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash imkoniyatlari kuchaytirilmoqda. Prezident farmonlari va hukumat dasturlarida agrologistik markazlar tarmog'ini kengaytirish rejalashtirilgan. Jumladan, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida agrologistika markazlari sonini 73 taga yetkazish va ularning sig'imini 1,1 mln tonnagacha ko'paytirish belgilangan. Bundan tashqari, Jahon banki ishtirokida xususiy sheriklik asosida kichik agrologistika markazlari tarmog'i kengaytirilishi nazarda tutilgan.

(1-jadval)da 2024-yilda asosiy qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmlari keltirilgan. Javobda ko'rsatilishicha, asosiy yo'nalishlar bo'yicha yuqori hajmlar mavjud (masalan, 16 mln tonna sabzavot va 5 mln tonna meva). Bu ko'rsatkichlar mamlakat ichidagi yetishtirish salohiyatini va logistika infratuzilmasining muhimligini yaqqol ko'rsatadi. Ayni paytda fermer va dehqon xo'jaliklari odatda kichik hajmda bo'lib, bozor bilan bevosita bog'lanishlari uchun zamonaviy infratuzilma zarur.

(1-jadval). O'zbekistonning asosiy qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmlari (2024, mln tonna)

Mahsulot turi	Hajmi(2024)
G'alla(don)	9.0
Paxta	3.0
Sabzavot va poliz ekinlar	16.0
Meva va Uzun	5.0
Kartoshka	4.0
Go'sht	2.9
Sut	12.4

Logistika samaradorligini baholash ko'rsatkichlaridan biri bo'lgan World Bank LPI reytingida O'zbekiston 2016-yilda 118-o'rinda bo'lgan. Respublika bu ko'rsatkichni xalqaro chora-tadbirlar tufayli 2018-yilda 99-o'ringa ko'tarishga muvaffaq bo'ldi. Vaqt o'tishi bilan LPI indeksi bo'yicha yana yaxshilanish kutilmoqda; masalan PF-60 farmoniga ko'ra, O'zbekiston 2026-yilgacha LPI bo'yicha kamida 77-o'ringa chiqishi rejalashtirilgan. Shunday qilib, mamlakat logistika infratuzilmasini takomillashtirishga katta e'tibor bermoqda³.

Bundan tashqari, Vazirlar Mahkamasining 2025-yilda qabul qilingan PP-136 qarori bilan yetishtirilgan mahsulotlarni saqlash va qayta ishlash zanjirini rivojlantirish bo'yicha aniq maqsadlar qo'yildi. Unga ko'ra, 2024-yildagi 3,488 ming tonnagacha bo'lgan meva va sabzavotni qayta ishlash quvvati 2027-yilga kelib 4,480 ming tonnaga, saqlash uchun mo'ljallangan sovutgich ombori sig'imi 1,306 ming tonnadan 1,930 ming tonnaga yetkazilishi lozim. Ushbu ko'rsatkichlar fermerlar hamda kichik agrobiznes subyektlari mahsulotlari bozorini kengaytirish uchun infratuzilma imkoniyatlarini yaxshilashni ko'zlaydi.

Kichik biznesning roli va ehtiyoji haqida aytadigan bo'lsak avvalo kichik va xususiy tadbirkorlik – ayniqsa, qishloq xo'jaligida – barqaror o'sishning muhim sub'yektlaridir. Shuningdek, hududlarda ish o'rinlarini yaratish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi. Jumladan, yuqoridagi strategik hujjatlarda kichik ferma va dehqonlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar nazarda tutilgan. Mahsulotni yetishtirishdan tashqari, kichik subyektlar erta to'xtatilgan ishlab chiqarish bosqichida ham ishlaydi (meva-sabzavot yig'ib olish, xizmat ko'rsatish va kichik qadoqlash inshootlari kabi). Shu sababdan, ularning bozorga kirishi va raqobatbardoshligi uchun logistika tarmog'i, ayniqsa saqlash va tashish xizmatlari muhimdir.

Soha mutaxassislari ham tanqid qiladi: logistika va tashish xizmatlarining yetishmasligi kichik fermerlarni katta bozorga chiqishdan cheklaydi va mahsulot tannarxini oshiradi. Masalan, eksport tayyor mahsulotlar uchun sovutish zanjirining yo'qligi sabzavot va mevalarda katta yo'qotishlarga sabab bo'ladi. Shu maqsadda joriy yilning boshida qishloq xo'jaligi sohasida tashkil etilgan "Agro-logistika markazlari" loyihasi muhim qadam bo'ldi. 2025-yilda Toshkent, Andijon, Samarqand kabi yirik agro-markazlar qurilishi boshlangan bo'lib, ularning har biri bir nechta ming tonnalik saqlash sig'imiga ega bo'lishi kutilmoqda. Bu markazlar orqali kichik fermerlar o'z mahsulotini yig'ib, qadoqlab, bozorga muvaffaqiyatli chiqarishi nazarda tutilgan. Shuningdek, markazlardan "one-stop shop" usulida turli xizmatlar (saqlash, transport, moliyaviy xizmatlar) ko'rsatilib, kichik tadbirkorlarning qulayligi oshiriladi⁴.

³ uzbekembassy.com.my/lex/uz

⁴ uzagrologistics.uz

Quyida SWOT va PESTLE tahlili yordamida joriy vaziyatga umumiy baho berilgan.
(2-jadval). O'zbekiston qishloq xo'jaligi logistikasining SWOT-tahlili

Ichki omillar	Ijobiy(Kuchli) tomoni	Ichki omillar	Salbiy(Zaif) tomoni
Siyosiy qo'llab-quvvatlash	Mamlakat strategiyasida qishloq xo'jaligini rivojlantirish ustuvorligi, yangi agrologistika markazlari va kredit dasturlari yaratish	Infratuzilma yetishmovchiligi	Qishloq xo'jaligi an'anaviy usulda olib borilishi, transport-logistika tarmoqlarining kam rivojlanganligi, yo'l va sovutkich omborlari tanqisligi.
Iqtisodiy omillar	Qishloq xo'jaligi eksport salohiyati ortmoqda (fermerlarga imtiyozli kreditlar, grantlar)	Bozor xavfi	Narx o'zgaruvchanligi, kichik tadbirkorlarning moliyaviy zaifligi, sezgir mahsulotlar yo'qotilishi.
Ijtimoiy omillar	Qishloq yerlarida bandlikning yuqoriligi (24%); fermerlar hamjamiyati, uzluksiz ta'limga tayyorlash dasturlari.	Migratsiya va malaka	Yosh xizmatchilar tarmoqqa kam kirib kelishi, qishloq xo'jaligidagi mehnat samaradorligi pastligi.

(3-jadval). PESTLE-tahlil: qishloq xo'jaligi logistikasini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar

Faktor	Ta'siri va tavsifi	Faktor	Ta'siri va tavsifi
--------	--------------------	--------	--------------------

Siyosiy	Hukumatning yangi strategiyalari (PF-60, PP-136) mintaqaviy agrologistika markazlarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Zamonaviy qishloq xo'jaligi infratuzilmasiga davlat investitsiyalari (Jah. bank, ADB qo'llab-quvvatlashi) amalga oshirilmoqda	Texnologik	Raqamli tizimlar joriy etilmoqda: elektron hujjat aylanishi, onlayn monitoring, LPI indeksiga binoan yangi texnologik infratuzilma yaratish rejalashtirilgan. Buncha harakatlar, ayniqsa, kichik fermerlarga logistika xizmatlariga ochiq kirish imkonini beradi.
Iqtisodiy	Logistikaga investitsiyalar mahsulot tannarxini pasaytiradi va eksport salohiyatini oshiradi. Jumladan, 2025–2027-yillarda meva-sabzavotni qayta ishlash quvvati va sovutkich omborlari sig'imi sezilarli ko'payadi. Iqtisodiy islohotlar natijasida tadbirkorlik sharoiti yaxshilanishi (soliq imtiyozlari, kreditlar) kichik biznesni qo'llab-quvvatlaydi	Huquqiy	Qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlashga doir qonunlar (fermer xo'jaliklari, agrologistika markazlari to'g'risidagi qonunlar) qabul qilinmoqda. Loyiha sharoitida – chetdan investitsiya, xalqaro shartnomalar va eksport standartlariga moslashuv. Ayniqsa, eksportda yangi soliq va bojxona imtiyozlari joriy etilishi kichik biznesning bozor ulushini oshirishi kutiladi.

Ijtimoiy	Kichik fermerlar va dehqonlar o'rtasida hamkorlik kuchayadi (fermer uyushmalari, qishloq xo'jaligi inkubatori). Markazlarda "one-stop shop" xizmatlari (saqlash, transport, dastak va boshqalar) taqdim etilib, mahalliy oziq-ovqat yetishtiruvchilarning hayot darajasi ko'tarilishi kutilmoqda	Ekologik	Suv tejovchi sug'orish texnologiyalari bo'yicha loyiha va kreditlar kichik fermerlar uchun tutimli suv resurslaridan foydalanishni rag'batlantiradi. Bu ob-havoga moslashuvchan ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlaydi. Sovutkich omborlari orqali noxush isroflar kamayadi va oziq-ovqat xavfsizligi barqarorligi oshadi.
----------	--	----------	--

Muhokama va Takliflar

O'zbekistonning qishloq xo'jaligi logistikasini rivojlantirishga doir strategik tashabbuslari yetishtiruvchilar va kichik tadbirkorlik subyektlariga katta imkoniyatlar ochadi. Masalan, UzAgroLogistics markazlarining tarmog'i kichik fermerlar uchun bozor yo'li qisqarishiga va xarajatlarni pasayishiga yordam beradi. Buni davlat siyosati ham qo'llab-quvvatlamogda: PF-60 farmoni asosida jahon banki ishtirokida quriladigan kichik agrologistika markazlari tarmog'i loyihasi kichik biznes vakillarini zamonaviy infratuzilma bilan ta'minlashga yo'naltirilgan. Shu bilan birga, hududiy bozorlarning integratsiyasini oshirish orqali kichik subyektlar o'z mahsulotlarini xalqaro yetkazib beruvchilar bilan bevosita bog'lash imkoniga ega bo'lishadi.

Yuqoridagi strategiyalar LPI kabi ko'rsatkichlar bilan bog'liq: sifatli infratuzilma qurish yuk tashish xarajatlarini 30% gacha kamaytirishni nazarda tutadi, natijada eksport samaradorligi oshadi. Jahon banki va OECD tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, logistika infratuzilmasiga sarmoya kiritish transport tarmoqlari samaradorligini oshirib, kichik va o'rta korxonalarni global ta'minot zanjirlariga integratsiya qilish imkonini beradi. Bu esa kichik biznesning barqarorligini kuchaytiradi, ularni yangi bozorlar, investitsiyalar va texnologiyalar bilan bog'laydi. Shu munosabat bilan bir qancha takliflar ishlab chiqildi: hududiy logistika markazlari tarmog'ini tezroq joriy etish, kichik fermerlar uchun kredit va subsidiyalarni kengaytirish, eksportni qo'llab-quvvatlovchi agentliklar tashkil etish. Xo'jalik birlashmalari va kooperativlarni rag'batlantirish orqali kichik dehqonlarni logistika resurslarini birlashtirishga undash ham muhim. Bundan tashqari, PESTLE tahlilidan ko'rinib turibdiki, huquqiy asoslarni yanada takomillashtirish (masalan, agrologistika markazlarini tartibga soluvchi qonunchilik) va ekologik barqarorlikni qo'llab-quvvatlash (suv tejaydigan texnologiyalarni joriy etish) barqaror rivojlanish uchun

zarur. Shu tarzda, siyosat organlari farmonlarida belgilangan maqsadlar — masalan LPI bo'yicha 77-o'ringa ko'tarilish yoki yangi eksport brendlarini ishlab chiqish — kichik biznesni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasini takomillashtirish kichik biznesning barqaror rivojlanishini rag'batlantiruvchi muhim omil hisoblanadi. Hozirgi strategiyalar ko'rsatadiki, infratuzilma, moliyaviy va institutsional mexanizmlarni mos ravishda rivojlantirish orqali kichik fermerlar va xo'jaliklarning bozordagi o'rni mustahkamlanadi. Kelajakda, ushbu joriy chora-tadbirlar ijrosi va yangi statistika tahlili, jumladan jahon banki LPI indeksi va kichik biznes ko'rsatkichlari bo'yicha regressiya yondoshuvlari asosida yanada chuqur ilmiy izlanishlar olib borilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu esa O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasiga erkinlik berish va kichik biznesning barqaror mexanizmlarini yaratishda jahon tajribasi va mahalliy imkoniyatlarni uzviy bog'lashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdug'aniyev A., Tolipov F. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. (Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish va bozor infratuzilmasi, logistika zanjiri nazariy asoslari.)
2. Xolmatov S.S. Agrologistika asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.(Agrologistika tushunchasi, mahsulot yetkazib berish tizimi, saqlash va transport.)
3. Rasulov D., Karimov B. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyoti. — Toshkent, 2021.(Kichik biznes barqarorligi va institutsional mexanizmlar.)
4. Qodirov A.A. "Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini logistika asosida samarali realizatsiya qilish masalalari"(Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, 2022, №3.)
5. Saidov M.S. "Agrologistika tizimini rivojlantirishning mintaqaviy xususiyatlari"(Agrosanoat majmuasi iqtisodiyoti, 2021.)
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni (2022). "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi".
7. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi <https://stat.uz> Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish, eksport-import, kichik biznes statistikasi (jadval tuzish uchun asosiy manba).
8. Christopher, M. Logistics and Supply Chain Management. — Pearson Education, 2016. (Logistika zanjirining samaradorlikka ta'siri (nazariy baza))
9. Kotler, P., Keller, K. Marketing Management. — Pearson, 2019.(Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini bozorga chiqarishda logistika va distribusiya.)
10. Ballou, R.H. Business Logistics/Supply Chain Management. — Pearson, 2007.
11. Ahumada, O., Villalobos, J.R. "Application of planning models in the agri-food supply chain" European Journal of Operational Research, 2009.

12. Verdouw et al. “Agri-food supply chain management” Supply Chain Management: An International Journal, 2016.
13. Reardon, T. et al. “Agrifood Industry Transformation and Small Farmers” World Development, 2019.
14. Trienekens, J.H. “Agricultural supply chain management”, Agricultural Economics, 2011.
15. FAO – Food and Agriculture Organization <https://www.fao.org> (Agrologistika, post-harvest loss, kichik fermerlar integratsiyasi.)
16. World Bank – Logistics Performance Index (LPI), <https://lpi.worldbank.org> (Logistika samaradorligi va mamlakatlar taqqoslanishi (empirik tahlil uchun muhim)).
17. OECD – Agriculture and SMEs Reports. <https://www.oecd.org> (Kichik biznes barqaror rivojlanishi va logistika siyosati.)